

Милутин Јелић, пуковник*

Увод

Педесет година наша војна теорија и доктрина заробљеници су некритички преузетог схватања операције и оператике. Заједно са многим другим епохалним стварима, попут колективизације и гулага, у идеолошком заносу изградње новог света, од бившег СССР-а преузели смо и схватање *операције*, као посебног и највишег облика борбених дејстава изнад борбе и боја, коју су изводиле јединице корпуса и више, и оператике, као посебне дисциплине ратне вештине, између стратегије и тактике. Колективизацију и гулаге смо одавно напустили – искривљено схватање операције још увек опстаје: све време није доведено у озбиљну сумњу.

Тек радикалне промене у свету након пада Берлинског зида, демократске промене у земљи на крају 20. века и, нарочито, нужност приближавања савременим системима интеграција покренули су процес преиспитивања наших теоријских и доктринарних поставки, па и оператике и операције. Нужност опстанка је прикључење савременим тенденцијама, нужност прикључења јесте превредновање ставова и усклађивање са духом и језиком војне науке уопште да бисмо могли да се разумемо са другима, што је основни услов заједничке акције. Нажалост, тај процес је спор, свако одуговлачење води ка реалној опасности да поновимо грешку из педесетих година 20. века и да, на крају, једноставно препишемо владајућа схватања. То је, на први поглед, најрационалније и најједноставније и, ако то треба учинити, треба учинити одмах. Међутим, тако ћемо брзо променити ставове, али не и схватања – остаће збрка у глави. Зато треба разјаснити суштину операције и сагледати у чему су биле заблуде.

Морамо да одбацимо идеологију и ауторитете, поново прочитамо класике и дефинитивно разјаснимо шта је операција и има ли, или нема, оператике. То није само теоријско питање, и због саме теорије не би требало журити, али од разумевања операције зависиће доктринарна опредељења, а тиме и практична делатност њиховог пројектовања, организација војске, систем школовања и оспособљавања, и друго. Ту се, дакле, морају чинити радикални и брзи резови, јер сва-

* Аутор је наставник у Школи националне одбране.

ким одуговлачењем само се троше веома ограничени ресурси на пуко одржавање преживелог концепта и, у крајњем, повећава се заостајање за савременим правцима.

Корени и друштвена суштина појма операција¹

Латинска реч *operari*, која значи *пословати, радити*, означава суштину операције и сва каснија одређења операције имају тај корен: „акција ма ког облика снаге и енергије“ (*Британика*); „извршење силе, способности или дејства, које даје одређени резултат“ (*Ла Рус*), или, најближе корену у *Речнику српскохрватског књижевног језика*, „... рад, посао уопште: смишљена акција ради остварења неког циља“ (дефиниција која је скоро подударна са савременим схватањем операције у војној науци). Отуда се поставља питање откуд у *Војном лексикону* и читавој нашој теорији одређење операције као „делатност највиших војних формација“; тачно одређеног „нивоа, размера и значаја“.

У војној науци операција се појавила током 18. и 19. века и до двадесетих година 20. века континуирано је развијана. Од тада, зависно од друштвено-историјских услова, развијала се у два основна правца: марксистички (комунистички) и прагматични (капиталистички), које смо, ваљда ради маскирања идеолошког контекста, називали „источни“ и „западни“. Да би се разумела суштина операције мора се поставити питање да ли су постојале операције и пре него што је настао сам појам „операција“.

Операција као појава, као процес, стара је колико и људски род. Човек се од самих својих почетака развијао као друштвено биће, јер је његов сукоб са природом и међусобно, око вишка вредности, увек био друштвен. Његова производња је увек разрађен систем деловања који, у бити, остаје исти кроз целокупну историју, без обзира на то да ли је реч о лову, земљорадњи, индустрији или о ратовима.

Прва операција је изведена кад је природа натерала човека да удруженим снагама улови свој први плен. Користећи стечена искуства и вештине у елементарном, простом деловању, дејствовању оруђима и оружјима које му је природа нудила и целокупно нагомилано „лукавство ума“, наш давни предак је морао да осмисли систем поступања да би остварио циљ и утолио глад. Тако је изведена операција хватања плена у којој су једни били извиђачи, други хајкачи, трећи гоничи, четврти управљачи итд. Успостављен је читав организацијски систем у којем су елементарне активности, способности и вештине увезане у заједничку акцију.

Многи аутори сматрају да је организација рада (као систем поступања) стара колико и људски род, тако да је човекова историја, за-

¹ Овај део чланка ослоњен је на ауторове дипломске радове из КШШТ (1989) и ШНО (1997) па поједини преузети делови нису навођени као цитати.

право, историја организацијских система. Главна снага великих историјских личности биле су управо њихове организацијске способности, помоћу којих су управљали народима, државама и великим подухватима. Међутим, човек није остао код првобитне употребе оружја за лов. Чим је произвео више него што му је било потребно за одржавање живота, оног тренутка кад се јавио вишак производа, сетио се да до нових вишкова може доћи посредним путем, отимањем од других. Ти други су се, нормално – бранили. Тако су почели „сукоби између људи поводом присвајања ствари“. То је друштвена суштина свих каснијих борби и ратова. А принцип је остао исти. Организацијски систем примењен у лову показао се као универзалан, па је једнако важио и у лову на људе, с тим што је постао компликованији – и ловац је постао плен. И плен је почео да *разрађује свој систем поступања и да устројава своју организацију у борби за опстанак*. Даљи развој производње само је доносио нова средства, могућности и услове поступања, акције, деловања и дејства једних система против других система. Само се развијала и усавршавала операција. Значи, елементарне акције, деловања, *дејства*, и наши давни преци су комбиновали, усмеравали и водили ка једном циљу по истим принципима по којима се и сада изводе најсавременије операције.

Целокупна људска историја јесте историја градње и овладавања природом, у којој се виде грандиозне операције изградње пирамида, овладавање енергијом или космосом, али и историја сукоба и ратова у којима су сукобљене стране изводиле операције међусобног уништења. Увек је било и грандиозних и фасцинантних операција, као што су оне изведене у походу на Картагину, у Цезаровим освајањима, крсташким походима или, на пример, у походу Александра III Македонског у Персију и Индију. Само искрцавање македонске армије од 30.000 тешких, лаких и средњих пешака и 5.200 коњаника, под заштитом мостобрана на азијском копну, помоћу 160 трирема и мноштва трговачких бродова, типична је поморскодесантна операција изведене пре 25 векова.

Поход Александра Македонског у Азију као скуп посебних операција илуструје следећи цитат: „Доследно је изграђивао стратегијске претпоставке својих операција. У његовим *оперативним одлукама* (курзив М. Ј.) се изричито осећа утицај великог логичара Аристотела. Битке је добијао рационалном употребом свих својих снага. Брижљиво је припремао сваки судар, предузимао је све потребне мере предострожности. Александров поход у Азију, међутим, не може се објаснити само снагом његове личности и квалитетом македонске војске. Рационалност и прецизност операција македонске армије у Александровим походима, готово математичка сигурност успеха у тактичким дејствима, организација комуникацијских линија које се мере хиљадама километара, управа у освојеним областима одају ми-

саони механизам који стоји иза војсковође. У Александровој војсци наилази се, први пут у историји на систематски рад штаба, који очигледно чине војсковође Филипове школе“.² После тога не треба више доказивати да је операција постојала и пре увођења појма *операција* у војну науку, али се поставља питање зашто се тај појам јавља тек у 19. веку.

Увођење и развој појма операције у војној теорији и пракси

Брз развој индустријске производње, тржишта и капитала од 17. века интензивирао је комуникацију између људи и њихову концентрацију у индустријским регионима и градовима. Заједничка производња, територија и сличан језик најчешће су основа за формирање националних држава. Нове, народне државе, настале на крилима буржоаских економских и социјалних револуција, биле су радикална негација феудалне државе, коју су, као основна кохезиона снага, држали личност владара, круна, црква и уски круг привилегованих феудалаца.

Национална држава постала је држава грађана, свих слојева друштва. За државне интересе (а то су они које је прокламовала владајућа елита) свој допринос морали су да дају сви поданици, припадници свих слојева. Тако војна обавеза и рат нису више били ствар монарха, његових витезова и плаћених слугу, већ општа и света дужност сваког грађанина. Формиране су масовне народне војске, спремне да се, под својом заставом и са својом марсељезом на уснама, упуте у свете националне походе. Војна обавеза постала је општа, рат – тотални.

Уз неслућени развој производних снага, неслућено су узнапредовала и средства ратовања. Више није било нужно да се противници међусобно виде да би се међусобно убијали. Коњ више није најбрже превозно средство. Маневар и динамика дејстава прогресивно су се убрзавали. Све је то праћено новим могућностима комуницирања: телеграф, телефон, железница... Више се оружани сукоби нису одвијали под будним оком војсковође, који са доминантног објекта, уз евентуалну помоћ гласника и визуелних или звучних сигнала, сигурном руком командује. Укратко: повећале су се снаге, проширивала зона, развијале комуникације и постајали све сложенији дејства и командовање.

У ранијим ратним походима, због ограничених могућности противдејстава, није се много посвећивало пажње, односно није се много проблематизовао и описивао проблем довођења снага до линије развоја, на стреломет или пушкетомет. Главна вештина војсковође демонстрирана је на самом бојном пољу, а све друго није било проблем озбиљног разматрања у контексту саме битке. Кад су масовност, динамика, технологија и комуникација наметнуле као значајан проблем

² Војна енциклопедија, том 1, ВИЗ, Београд, 1973, стр. 91.

довођења снаге на бојно поље, шта више, кад више није била реч само о једном бојном пољу, на којем се догађала решавајућа битка, традиционалне категорије тактика и стратегија показале су се недовољне и неприкладне за нове феномене рата. Теоретичари тога времена (а то је период процвата науке уопште, време трагања за новим открићима и новим знањима), увели су нову категорију за тај проширени садржај рата – операцију. Сасвим логично, јер тај појам је већ постојао изван војних категорија, у значењу *пословати, радити*, а ту се радило о *послу* довођења снага, још увек не о самом судару. Зато је војна операција изворно „вештина довођења снага“, а постепено је обухватала све оно што војска мора да уради до отпочињања битке.

Код првих теоретичара: Жоминија, Молткеа, Билова и Шлифена, операција обухвата само то. Биров каже: „... у операције спада све оно, што нема борбу за непосредан циљ, а то су сва припремна средства и потребе за кретање, становање, обезбеђење, прелаз преко реке итд. (...) циљ операције постигнут (је), ако успемо: да се наше војске пред борбу нађу на повољном месту, у угодно време, у најбољем стратегијском правцу, добро упознате са стањем непријатеља, већим бројем своје војске, потпуно очувана духа и телесне снаге, снабдевене свим потребама за живот и борбу и у најбољем распореду за употребу оружја и сила у борби“.³

У дијалектичком односу узрока и последица нова средства борбе наметала су нова решења за њихову употребу, и обрнуто. Нове визије борбе, произишле из теоријских поставки, утицале су на технику и усавршавање наоружања. Од својих корена, операција настаје као нови квалитет, нова форма и облик здруживања дејстава и свих других активности које сада непосредно утичу на ток и резултат самог сукоба – битке. Дејства и даље изводе основне тактичке јединице, али читав процес обједињавања, структурирања и усмеравања ка јединственом циљу нови је феномен који борбеним дејствима даје препознатљив квалитет а који је назван операцијом. Све то војсковођама, чија су вештина и чврста рука најчешће одлучивале битке и ратове, намеће нове захтеве и проблеме. Ширина и сложеност проблема чине потребним формирање посебног управљачког елемента – командног апарата. Командовање више није индивидуална вештина. Настанак операције праћен је увођењем штабова. Значи, *суштина операције је у управљачком поступку обједињавања свих активности и дејстава ка јединственом циљу*. Увођење појма операција у војну науку сликовито се може поредити с развојем појма „кич“ у култури. И пре него што су га Немци увели, отприлике у исто време кад се јавља и појам војне операције, било је лоших уметничких дела, али је кич израстао тек на масовној култури, када је култура постала општа и почела да служи као масовна потрошна роба, уз то веома погодна за манипулисање људима.

³ Према Н. Ђукановић, *Теоријско одређење операције у савременим условима и специфичности у конвенционалним условима* (стручни рад), ВА ШНО, Београд, 2003, стр. 4.

Теоретичари су у даљим радовима, а и у пракси рада штабова и команди, појмом операција све више обухватали судар, борбена дејства у конкретном боју или бици, јер је то природна целина, јединствен систем планирања, припреме и извођења. Тако Голц операцију види као „... целокупну и узајамну акцију свих оперативних група, које извршавају извешан број радњи (маршевање, становање и борбе), и које теже постављеном циљу“, а руски теоретичар Бајков, у делу *Особине борбених елемената*, под операцијом подразумева „маршевање, стајање (у очекујућем положају) и судар“. При томе, у теорији операције и у пракси команди и штабова нема тежишног бављења елементарним радњама, као што су маршевање, стајање, дејство итд. То је био и остао домен тактике. Они тежишно сагледавају проблем циљног усмеравања тих елементарних радњи. Увођењем дејстава операција се заокружује као систем поступања, деловања и дејстава једне стране у процесу оружане борбе.

У сваком случају, нигде се још не назначавала ниво сукоба као суштинска одлика операције (мада је један од услова настанка). Треба схватити да су сложеност, разуђеност и динамика дејстава од самог почетка били значајнији од масовности. То се и сада потврђује кроз обрнут процес: сумрак масовних армија и масовних војних судара, уз снажну афирмацију нових операција, које су у време настанка војних операција биле незамисливе (као што су разне специјалне, високо софистициране борбене и неборбене операције).

Тек се у руском грађанском рату, из различитих разлога, јавила операција у смислу нивоа сукоба и као тројна подела ратне вештине. На Западу се и даље ишло изворним трагом, тако да се постепено, поред припреме и довођења снага, све више укључује и њихово ангажовање. Тако је Мосор 1938. године сублимирао суштину операције: „Овде се не ради о организацији краткотрајне борбе изведене на једном правцу, већ о усклађивању неколико борби односно низа борби од неколико дана, изведених засебно на неколико праваца, често врло удаљених међусобно. *Та комбинација дејстава по више праваца ка једном циљу помоћу неколико група разне јачине и састава представља основну одлику операције*“⁴ (курзив М. Ј.). У вези с тим значајне су две ствари: *прво*, није реч о нивоу, већ о поступку, методу, комбинацији, и *друго*, ту термин борба не значи сукоб, двострани процес, већ организовање своје акције у сукобу, свог „дела борбе“, за шта ми имамо израз *борбена дејства*. Уопште, западну синтагму „вођење борбе“ треба разумети као вођење акције, дејстава властитих снага у судару, у борби. Педесет година је тај Мосоров став у нашој теорији злоупотребљаван за поткрепљивање погрешног схватања операције као посебног нивоа дејстава који обједињава борбе и бојеве.

⁴ С. Мосор, *Оператика*, ВИЗ, Београд, 1962, стр. 140.

Будући да се наша теорија и доктрина заснивају на појму „борбена дејства“, па и операцију схватамо као облик борбених дејстава, потребно је објаснити суштину и тог појма, иако основна категорија теорије и доктрине нигде није експлицитно одређена, па су се често под њим подразумевали различити садржаји. У *Војном лексикону*⁵ пише да су „борбена дејства заједнички назив за све *видове борбених дејстава* чији је циљ уништење...“ (курзив М. Ј.), што је типичан пример циркуларне дефиниције. Борбена дејства су видови борбених дејстава. Ништа прецизније нису одређена ни у доктринарним документима, у којима се говори да су борбена дејства садржај оружане борбе, или начини употребе оружаних снага, или борбене активности итд. Борбена дејства све то јесу, али још увек не знамо шта су. Наше схватање је блиско анализи коју је дао Д. Вишњић у делу *Појам оружане борбе*.⁶ Али, будући да је савремено схватање операције као циљно усмерене акције блиско таквом схватању борбених дејстава, морају се међусобно разграничити, иначе ће једно бити сувишно. Мислим да их треба схватити као елементарне радње које су везане за борбу, па се зато додаје атрибут „борбена“ и добија се јединствен појам *борбена дејства*. Значи, *борбена дејства* се могу одредити као *елементарне активности везане за борбу које предузимају сукобљене стране у процесу оружане борбе*. Њих проучава тактика, која одговара на питање како да се оптимално употребе оружја и оруђа у борби. Саме по себи, елементарне акције (покрети, ватре, снабдевање...) јесу бесмислене, и добијају смисао тек ако су циљно увезане и организоване у систем поступања, дакле у операције.

Битка и даље постоји као појам за сам сукоб, судар. Она се не замењују операцијом, као што се обично говорило. Ранија тзв. решавајућа битка није добила атрибут „решавајућа“ само зато што се њоме решавао рат или ратни поход, већ, пре свега, што је сам судар, извођење битке, одлучујуће утицао на целу операцију јер се мало могло утицати на претходне радње непријатеља (припрема, довођење снага, одмарање...). Искључиво битком – сударом, на изабраном бојном пољу решавала се комплексна операција.

Развој је омогућио да судар постане општи и директни далеко иза линије додира. Савремени рат постаје тоталан. У њему се не сукобљавају само војске, већ све националне снаге, политике и економије. Традиционалне војне походе замењују *мисије* и *кампање*. У великим историјским војним походима (кампање) извођен је низ операција, које у манифестацији непосредног сукоба (у судару) са непријатељем историја бележи као битке или бојеве.

У мери превладавања економских, политичких и других тзв. неборбених активности над класичним војним, даље се обогаћује – ши-

⁵ *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981.

⁶ Д. Вишњић, *Појам оружане борбе*, ВИНЦ, Београд, 1988.

ри, појам операција. Тако су у оба светска рата постојале доминантне војне борбене операције, док су на крају 20. века оне изгубиле примат. Очигледно, све већи значај имају тзв. операције изван ратног стања. Чак и војне кампање (бивши ратни походи) све више сублимирају и неборбене операције.

Садашње велике и стабилне државе, које имају разрађен систем у трагању за дефинисањем националних интереса, предвиђају догађаје (проблеме) и унапред осмишљавају операције за њихову контролу, односно решавање. Тако, на пример, не више само футуристички, проблем обезбеђења пијаће воде решава се пројектовањем операција очувања ресурса и трагањем за новим, али, пре свега, операцијама контроле постојећих ресурса. Ту је онда место и војним операцијама, јер ко буде контролисао воде имаће и моћ. Уосталом, то се већ видело на примеру нафте. Све то значи континуирано, прагматично обогаћивање појма операције, тако да он сада обухвата *све припремне радње, сам судар, односно извођење борбених дејстава, све неборбене активности које прате борбена дејства и све оно што омогућава да се до ратних циљева дође и без борбених дејстава.*

Наше досадашње схватање операције

Теоретичари на Западу развијали су наведено становиште о операцији као процесу обједињавања активности и дејстава ка једном циљу, уз сталну доградњу под утицајем техничко-технолошког развоја, јер сложеност и динамика дејства намећу командовању све веће захтеве без обзира на ниво, размере и значај дејстава. С друге стране, у тежњи да све објасне, заокруже и приведу сврси идеологије, комунистички теоретичари су двадесетих година 20. века напустили тзв. буржоаско схватање и изграђују своју операцију кроз систем неутемељених али и неприкосновених ставова. Наглашавајући масовност, делом и због историјских и географских услова вођења издвојених војних операција на широком простору бившег СССР-а, чак и изван општег рата, у току стабилизације револуционарног преврата совјетски војни теоретичари издвојили су операцију као посебни, највиши облик борбених дејстава и изградили посебну дисциплину војне науке – оперативну. Чини се да су имали пред очима конкретан модел операција: самосталне операције које су изводили елитни одреди Црвене армије, вођени чврстом руком и ужареним умом Лава Николајевића, с једног на други крај Русије, безкомпромисно се разрачунавајући са контрареволуцијом. То је постепено претворено у канонизоване догме које се нису смеле доводити у сумњу. Тако В. А. Семјонов, двадесетих година 20. века, у делу *Развој совјетске оперативне вештине*, каже: „оперативна вештина је саставни део совјетске ратне вештине“, чиме се она издваја из ратне вештине и даје јој се идеолошки оквир.

У нашој војној теорији и доктрини прихваћено је такво схватање, али како смо имали најбољи, најнапреднији итд. систем социјалистичког самоуправљања, и то схватање смо уобличили у најбољу концепцију ОНО и ДСЗ кроз систем чврстих категорија. Један од организатора Симпозијума о војној науци 1970. године, генерал С. Илић, каже да „тројна подела ратне вештине посебно одговара суштини доктрине ОНО“.⁷ Тако смо и операцију одредили и разграничили читавом конструкцијом неутемељених ставова. Рат, оружану борбу, борбена дејства, борбу, бој, операцију, видове, облике, садржаје, чиниоце... након Љубичићевих књига *КОНО – стратегија мира* и *Стратегија оружане борбе* из 1983. године вртели смо на милијарду начина и учили у свим нашим школама, тако да, на крају, кад смо остали усамљени у свом схватању операције и оператике не знамо да ли операцијом означавамо сукоб две стране, ниво сукоба два различита борбена система или је то процес вођења дејстава једне стране. До самог краја 20. века мало је било покушаја да се уведе ред у појмове. Један од озбиљнијих покушаја учинио је Д. Вишњић и објаснио појам борбених дејстава, али је, тражећи нови израз за нарасле форме сукоба зараћених страна, традиционалне називе оружаног сукоба бој и битка заокружио појмом операција, коју схвата као „највишу конкретну форму оружане борбе, најкомплекснију категорију сукоба снага“.⁸

У суштини, из полемика које су се водиле у нашој ратној вештини могу да се изведу два супротстављена схватања. Једно, према којем су бој, битка и операција ниво и форме, ништећег процеса оружане борбе зараћених снага или дела снага, чиме се негира да су то облици борбених дејстава, и друго, према којем су то несрећно изабрани изрази који означавају облике дејстава, системе поступања једне стране, поређани по нивоу, размерама и значају. Сукоб та два схватања није окончан теоријски коректним закључком јер су оба окренута наопачке: нити операција може да буде ниво сукоба, нити може да буде тачно одређен ниво борбених дејстава, посебно не као категорија која обједињава борбе и бојеве.

Суштинска грешка у нашој теорији и пракси јесте то што смо операцију сврстали између тактике (борбе и боја) и стратегије (ОБ), при чему су и борба и бој били облици, нижи нивои борбених дејстава и заснивали су се на истим принципима и начелима као и оружана борба. Тако смо, бавећи се оператиком нешто исто дигли на виши ниво (по снагама, простору, времену и циљевима) и прогласили за посебан, највиши, најсложенији итд. ниво борбених дејстава, и око тога створили читаву неутемељену науку. Треба коначно схватити да су борба и бој у нашој теорији само погрешно изабрани термини за означавање различитих нивоа исте ствари – операције. Логична по-

⁷ *Војна наука*, ВИЗ, Београд, 1971, стр. 338.

⁸ Д. Вишњић, *исто*.

слевица погрешног поимања операција била је збрка појмова, како би Умберто Еко рекао: „Знаци и знаци знакова користе се само кад нам недостају ствари“.⁹

Схватањем операције као посебног облика, нивоа борбених дејстава, између стратегије и тактике појавио се проблем одређења њених граница, односно где почиње а где се завршава операција. Према нашој досадашњој теорији, операција почиње изнад боја, изнад ЗТЈ. Иако се и бој и операција заснивају на потпуно истим принципима, ми смо тај ниво снага некритички узимали за границу – линију разграничења. Онда смо имали проблем са конкретном појавом: два пилота баце две бомбе и окончају Други светски рат. Је ли то борба, бој или операција? Или, неколико терориста упадне у позориште и уздрма Русију. Или, неколико приучених пилота отме неколико цивилних авиона и уздрмају цели свет. Јесу ли то операције?

Однос према стратегији био је једнако проблематичан. Операцију смо схватили као подсистем оружане борбе као целине којом се бавила стратегија. Проблем је био у томе што је и ту постојала доследна појмовна недоследност. Јер, ако постоји стратегијска операција, коју изводи војска у целини, ко се њоме бави? Ко је планира, припрема и изводи? Или, ако смо операцију дефинисали као збир борбе и бојева, из чега се састоји стратегијска операција? По логици, стратегијска операција би била скуп оперативних операција, што је, с друге стране, супротно дефиницији, а и елементарној логици, јер би операција била подсистем операције. Дакле, живели смо у потпуној појмовној збрци, и, што је још горе, од те појмовне збрке направили смо посебну науку која се бавила збрком самом.

Савремено одређење операције

И поред континуираног развоја појма операција, у прагматичним теоријама и доктринама развијених западних земаља није изграђена никаква заокружена, целовита теорија операција. Они у својим теоријским радовима и доктринама одређују појам операције доследно на основу изворног значења, као „процес вођења борбе“, као „циљну акцију ради извршења задатка“ која подразумева покрете, обезбеђења, маневре, нападе, одбране..., тј. све активности које су везане за остваривање постављеног циља било којег нивоа, било које битке или кампање. Од описивања саме појаве више су окренути практичном проблему планирања, припреме и извођења операције. Али, ни у томе нису изградили посебну науку – оператику. Полази се од тога да постоје различита фундаментална знања и вештине које се користе у процесу пројектовања операције. То је практична делатност тимова (здружене команде) стручњака различитих специјалности.

⁹ У. Еко, *Име руже*, Библиотека „Новости“, Београд, 2004. стр. 30.

На основу разматрања суштине и генезе операције, у најширем значењу, схватамо је као циљну делатност било које организације, једнако војну као и економску, политичку, дипломатску или медицинску. Неке од тих операција окренуте су према природи у развојној функцији подизања нивоа знања и богатства уопште. Оне немају супротстављен организацијски систем. Предмет нашег интересовања су операције које изводе једни организацијски (друштвени) системи против других, ради остварења конкретних интереса. То су операције моћи и интереса, као што су *војне, политичке, дипломатске, обавештајне*, и друге операције. *Те операције се одређују као циљне акције ради наметања своје воље и моћи.*

Све циљне активности које изводи војска са својим ефективама називамо војне операције. Односно, *војна операција је процес извођења борбених дејстава и других активности којима се достижу циљеви у одбрани земље и остваривању других националних интереса.* Ако се при томе користе наоружање и опрема, ако се испољавају конкретна дејства, те операције називамо *борбене операције*, које се могу изводити у рату или изван ратног стања. Све те операције се могу бесконачно описивати и даље класификовати, али, да парафразирамо 11. тезу о Фојербаху, за нас војнике није најважније да се операције опишу и протумаче, већ да се оптимално припреме и изведу. Да бисмо се окренули конкретној појави – операцији, примерено је да се користи системски приступ. Са аспекта теорије система, *војна операција је организован, динамички систем дејстава сукобљене стране ради извршења задатка и достизања постављеног циља у процесу оружане борбе.*

Свака конкретна операција чини препознатљиву организацијску целину, која има: *задатак*, који треба обавити, и *циљ*, који треба достићи; *замисао*, као идеју како доћи до циља; расположиве *снаге* (ресурсе), као скуп различитих специјалиста и различитих материјалних и техничких средстава, и посебну *структуру*, функционалном анализом груписане снаге, увезане одговарајућим релацијама (материјалним, енергетским и информацијским везама), чијим се узајамним деловањем, у конкретном окружењу, оптимално достиже циљ. Основна функција у свакој операцији је управљачка функција. То је природна функција без које нема система. Организацијски системи су и настали кад је човек успео да својим интелектом повеже и усмери своје акције, да организује и свесно управља својим поступцима у борби за опстанак. С тог аспекта *војну операцију одређујемо и као управљачку делатност обједињавања и увезивања дејстава појединаца и основних јединица ради достизања постављених циљева.* То је практична делатност команди и штабова, и ту нема места за неку посебну науку, јер је реч о вештини примене наука. У вези с тим може се направити паралела са политиком. Како каже Манхајм, „Историја, статистика, наука о држави, социологија, историја, психологија маса, све то, да-

кле, представља читав низ научних подручја која су важна за политичара ... Међутим, све ове науке пружају само реална знања, која човеку могу бити потребна уколико је он политичар“.¹⁰

Практична делатност оператике

Војна операција се, у суштини, сем у примени специфичних снага, метода и поступака, не разликује од било које друштвене операције. У свакој операцији, било да је реч о изградњи Кеопсове пирамиде, Ђердапске бране, моста на Дунаву или о „Пустињској олуји“, основни принципи су исти. Постоји стратегијска одлука: шта се и због чега жели (задатак и циљ?). Према Мидзберговом моделу, то одлучује стратегијски врх. Ту одлуку треба непосредно да реализују расположиве снаге, носиоци технолошких процеса рада или дејстава, тзв. оперативни нуклеус. У тојсци су то они који су увежбани да изводе елементарна дејства, ватре, покрете, ударе... То је проблем тактике, коју још Бофр одређује као „вештину употребе оружја у борби да би се постигао његов најбољи ефекат“.¹¹

Како увезати те елементарне радње или дејства у функционалну целину, јединствену операцију, која ће на основу јединствене замисли, према утврђеном плану, обавити задатак и достићи циљ проблем је оператике, односно задатак тимова, команди и штабова, тј. технолошких структура и штапских структура које чине тзв. средњи ниво. То су, заправо, наше команде свих нивоа. Њихов основни проблем јесте како успоставити структуру операције која ће оптимално деловати. Користећи своја знања и вештине из стратегије, тактике, логике, психологије, теорије система, анализе, техника итд. те структуре као менаџери планирају операцију. Ако постоји нека наука која је посебно блиска операцији, онда је то теорија управљања или, савременим речником речено – менаџмент.

Оспособљавање за командно-штабну делатност планирања, припремања и извођења операција није везано за усвајање неких специфичних знања из некакве измишљене науке оператике, већ за оспособљавање за практичну примену знања и вештина из војних и других фундаменталних наука. То је, заправо, оспособљавање за лидерство. Зато се под Мидзберговим средњим нивоом (оперативни) и подразумевају штапске и технолошке структуре, односно људи који знају да управљају, да организују и да воде технолошке процесе. И, као што не постоје посебне науке за изградњу великих и малих бродова, тако не могу да постоје ни посебне науке за извођење великих и малих операција (бојева, борби). Само, веће операције изводе способнији и образованији градитељи. Зато ће, и кад више не буде оператике као

¹⁰ К. Манхајм, *Идеологија и утопија*, „Нолит“, Београд, 1978, стр. 109.

¹¹ А. Бофр, *Увод у стратегију* (према: *Војна наука*, исто, стр. 332).

науке, остати вештина планирања, припремања и извођења операција и потреба за оспособљавањем људи да, сагледавајући све услове, оптимално структурирају операцију и воде је ка циљу.

Закључак

Операција је одувек била део војне праксе. У војној теорији појавила се у 19. веку да би се означили нарасли феномени рата. Сада је незаобилазна категорија у свим војним доктринама. Према тотализацији рата као друштвене појаве појам операција се стално обогаћивао, тако да су класичне војне операције само један сегмент рата који свој примат све више препушта другим врстама операција, које у основи немају извођење борбених дејстава. И поред тога, или баш због тога, нема основа за заокруживање оператике као посебне науке, јер су планирање, припремање и извођење операције практична делатност у којој се користе достигнућа постојећих војних и других наука. У том смислу морају се редефинисати наше теоријске и доктринарне поставке и, према томе, поставити другачија организација војске, војног школства и уопште оспособљавања.

Литература:

1. Н. Винер, *Кибернетика и друштво*, „Нолит“, Београд, 1964.
2. М. Јелић, *Анализа чинилаца операције преко теорије система*, ШНО, 1997.
3. М. Јелић, *Бој снага авијацијске бригаде против ОМЈ, КШШТ РВ и ПВО*, 1989.
4. Ј. Нинковић, *Настанак и развој оператике*, ВИЗ, Београд, 1984.